

Правові засади незалежності судового експерта у кримінальному провадженні

Валерія Бондаренко-Берегович

доктор філософії, старший судовий експерт, Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Житомир, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5314-6439>, e-mail: ndekc2019@ukr.net

Розглянуто проблематику забезпечення незалежності судового експерта у кримінальному процесі, проаналізовано законодавчі гарантії та практичні виклики.

Ключові слова: незалежність; судовий експерт; кримінальний процес; законодавство; висновок експерта.

Legal Principles of Independence of a Forensic Expert in Criminal Proceedings

Valeriia Bondarenko-Berehovych

The abstract discusses the issue of ensuring the independence of forensic experts in criminal proceedings, analyzes legal guarantees and practical challenges.

Keywords: independence; forensic expert; criminal process; legislation; expert opinion.

Питання незалежності судового експерта в межах кримінального провадження має виняткове значення для забезпечення неупередженості й об'єктивності висновків, що своєю чергою впливає на справедливість судового рішення. Судову експертизу як процесуальна дія, що передбачає спеціальні знання та професійні судження, не можна виконувати якісно без гарантій незалежності особи, яка її проводить.

Незалежність судового експерта — це не лише правова категорія, а й етичний і професійний стандарт, що передбачає захищеність від зовнішнього тиску, політичного впливу або впливу з боку сторін процесу. Законодавство України, зокрема Закон «Про судову експертизу» і Кримінальний процесуальний кодекс України, визначає, що судовий експерт має

діяти неупереджено, винятково на підставі наданих матеріалів та в межах своєї компетенції [1; 2]. Утім, на практиці дотримання цього принципу стикається з низкою проблем.

Зокрема, у сфері кримінального судочинства, де експертизи призначають органи досудового розслідування або суд, виникає ситуація залежності експерта від замовника дослідження. Така залежність може мати як адміністративний, так і економічний характер. Наприклад, недостатній рівень фінансування державних експертних установ обумовлює кадрову нестабільність і впливає на якість проведених досліджень.

Наявна також проблема формування завдань для експертного дослідження: питання, які формулює слідчий або прокурор, часто є некоректними або такими, що виходять за

межі компетенції судового експерта. У результаті це може призвести до отримання неповного або необґрунтованого висновку. У таких умовах судовий експерт має виявити високий рівень професійної автономії, щоби відмовитися від виконання завідомо неправомірних завдань, що, однак, не завжди підтримує адміністрація установи.

Окрім того, наявність правової відповідальності судового експерта, включно з кримінальною відповідальністю за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України), створює потенційний тиск і потребує наявності дієвих механізмів захисту професійної доброчесності [1]. Необхідно також зважати на морально-психологічний тиск, із яким стикаються судові експерти, особливо у справах, що мають суспільний резонанс.

Розв'язання окреслених проблем потребує системного підходу. Зокрема, доцільно розробити й імплементувати чіткі стандарти взаємодії між судовим експертом і процесуальними сторонами, створити незалежний орган самоврядування судових експертів, який би захищав професійні інтереси, забезпечував контроль за дотриманням етики та сприяв підвищенню кваліфікації.

Актуальним також є впровадження механізмів зовнішнього незалежного оцінювання якості експертних висновків, що дало б змогу не лише підвищити довіру до експертного

середовища, а й надати додаткові гарантії неупередженості. На законодавчому рівні необхідно посилити захист судового експерта як процесуальної особи, увести додаткові гарантії незалежності під час здійснення складних і багатооб'єктних експертиз. Не менш важливим є аспект професійної підготовки судових експертів. Система підвищення кваліфікації має містити не тільки технічні знання, а й правову та етичну складові, що сприяє формуванню стійкої професійної позиції, орієнтованої на дотримання принципу неупередженості.

Отже, незалежність судового експерта — це не лише формальне положення закону, а багатовимірна конструкція, яка охоплює правові, психологічні, етичні, соціальні й організаційні аспекти. Лише за умови комплексного розв'язання окреслених проблем можна досягти високого рівня довіри до інституту судової експертизи та забезпечити ефективне функціонування системи кримінального правосуддя загалом.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.04.2025).